

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.14>

ФІНАНСОВА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Гетманець О.П.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності
та фінансової безпеки
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-4826-5799
e-mail: olga.getmanec12@gmail.com*

Гетманець О.П. Фінансова правосуб'єктність військовослужбовців в Україні.

У статті з'ясовується сутність особливих соціальних прав військовослужбовців в сучасний період військової агресії в Україні, як системи правових та соціальних гарантій, що встановлені державою і реалізація яких визначає стан фінансової правосуб'єктності військових. Охарактеризована фінансова правосуб'єктність військовослужбовців, що реалізується у фінансуванні соціальних прав та державних соціальних гарантій діяльності військовослужбовців, які пов'язані з здійсненням прав пов'язаних з проходженням служби, достатнього матеріального та грошового забезпечення, прав на проживання та адаптацію до суспільного середовища та інших. Автор доводить, що забезпечення стабільного фінансування витрат на соціальний захист військовослужбовців та підтримку їх діяльності залежить від системної узгодженості діяльності всіх суб'єктів фінансових правовідносин, зокрема і визначеності фінансової правоздатності та дієздатності військових. На підставі чинного законодавства та позицій науковців визначено, що військовослужбовець, як суб'єкт фінансових правовідносин – це учасник, який реалізує правосуб'єктність у фінансових правовідносинах, тобто вступає у конкретні відносини з іншими суб'єктами з приводу формування, розподілу, використання публічних фінансів, зокрема і з приводу реалізації відносин з фінансово-правового захисту.

Встановлено, що завдання по реалізації фінансової правосуб'єктності військових покладаються на державу, але нашкоджуються на розбіжності в чинному законодавстві щодо видів фінансового забезпечення військових, їх бюджетного фінансування та розподілі повноважень по їх виконанню в бюджетному процесі між його учасниками. Простежується залежність реалізації прав по виконанню професійних обов'язків військових від стану фінансового забезпечення їх особливих соціальних прав, що потребує систематизації соціальних виплат військовим та узгодженості повноважень по їх розподілу між учасниками бюджетного процесу. Доведена потреба з'ясування сутності прав та обов'язків військових, визначених чинним законодавством щодо правового та соціального захисту військовослужбовців з бюджетним законодавством. У висновках статті наголошується на потребі стабільного фінансування особливих соціальних прав військових, як умови фінансово-правового захисту військових, що гарантуються державою.

Ключові слова: суб'єкт фінансових правовідносин, фінансово-правовий захист, соціальний захист, особливі права, бюджетні кошти, грошове забезпечення.

Getmanets O.P. Financial legal personality of military personnel in Ukraine.

The article clarifies the essence of the special social rights of military personnel in the modern period of military aggression in Ukraine, as a system of legal and social guarantees established by the state and the implementation of which characterizes the state of financial legal personality of the military. The financial legal personality of military personnel is characterized, which is implemented in the financing of social rights and state social guarantees of the activities of military personnel, which are related to the exercise of rights related to the completion of service, sufficient material and monetary support, rights to residence and adaptation to the social environment, and others. The author proves that the provision of stable financing of expenses for the social protection of military personnel and support of their activities

depends on the systematic coherence of the activities of all subjects of financial legal relations, in particular, the certainty of the financial legal capacity and legal capacity of the military. On the basis of the current legislation and the positions of scientists, it is determined that a military serviceman, as a subject of financial legal relations, is a participant who realizes legal personality in financial legal relations, that is, enters into specific relations with other subjects regarding the formation, distribution, and use of public finances, in particular, regarding the implementation of financial and legal protection relations.

It has been established that the task of implementing the financial legal personality of the military is entrusted to the state, but there are discrepancies in the current legislation regarding the types of financial support for the military, their budget financing and the distribution of powers for their implementation in the budget process among its participants. The dependence of the realization of the rights to perform the professional duties of the military on the state of financial support of their special social rights is traced, which requires the systematization of social payments to the military and the coordination of powers for their distribution among the participants of the budget process. The need to clarify the essence of the rights and obligations of the military, defined by the current legislation regarding the legal and social protection of military personnel with budgetary legislation, is proved. The conclusions of the article emphasize the need for stable financing of the special social rights of the military, as a condition for the financial and legal protection of the military guaranteed by the state.

Key words: subject of financial legal relations, financial and legal protection, social protection, special rights, budget funds, monetary support.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України військовослужбовці, як і інші громадяни України, мають права щодо забезпечення гарантованих державою прав та свобод, задоволення матеріальних та духовних потреб. Однак, враховуючи особливий вид їх діяльності, важливість забезпечення оборони країни та перемоги в боротьбі з ворогом, держава забезпечує соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлює: «У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації» [1]. Надані особливі права, як і інші права, що пов'язані з проходженням служби, потребують державного фінансування, оскільки реалізуються в межах бюджетних асигнувань. Недостатність коштів на виконання завдань держави по соціальному забезпеченні військових, неточності та розбіжності у чинному законодавстві щодо фінансування соціальної політики ставлять перешкоди реалізації відносин з фінансово-правового захисту військовослужбовців, що потребує удосконалення чинного законодавства щодо фінансового забезпечення особливих соціальних прав військових

Забезпечення стабільного фінансування витрат на соціальний захист військовослужбовців та підтримку їх діяльності залежить від системної узгодженості діяльності всіх суб'єктів фінансових правовідносин, зокрема і визначеності фінансової правосуб'єктності військових, як учасників цих відносин, гарантії захисту інтересів яких покладаються на державу.

Стан опрацювання цієї проблематики. Фінансова правосуб'єктність у наукових дослідженнях аналізувалась з різних позицій, що характеризують як елементи правового статусу, так і стан особи у фінансових відносинах. Класик фінансового права Л.К. Воронова визначала «правосуб'єктність у фінансовому праві поняття більш широке ніж суб'єкти фінансових правовідносин» [2, с. 77]. Спираючись на цю думку, можливо стверджувати, що правосуб'єктність характеризує умови, що надаються чинним фінансовим законодавством і які надають можливість реалізувати права та обов'язки особи (правоздатність).

На думку вчених, суб'єкт фінансового права – це особа, яка має правосуб'єктність, тобто потенційно здатна бути учасником фінансових правовідносин. Суб'єкт фінансових правовідносин – це реальний учасник конкретних правовідносин [3, с. 51]. Громадяни, як і інші особи іноземці, військовослужбовці тощо виступають індивідуальними суб'єктами фінансового права, а реалізуючи свою правосуб'єктність стають учасниками фінансових правовідносин і набувають спеціального правового статусу.

Подібний підхід до розмежування понять суб'єкт фінансового права та суб'єкт фінансових правовідносин за критерієм можливості та конкретної участі спостерігається в роботі А.С. Нестеренко [4, с. 185].

Збіжна позиція використовується і при розгляді ознак суб'єкта бюджетного права. Звертаючись на висновків науковців щодо розмежування суб'єкта фінансового права та суб'єкта фінансових правовідносин В.Д. Чернадчук характеризує: «Суб'єкт бюджетного права наділений правовою можливістю вступати в бюджетні правовідносини, перетворює цю можливість, реалізуючи бюджетну правосуб'єктність у правову дійсність і набуває нової якості – стає суб'єктом бюджетних правовідносин [5, с. 133].

Аналогічна думка при вивченні податково-правового статусу фізичної особи належить А.С. Маринчаку, який зазначає, що правовий статус платника податку характеризується через права, обов'язки та юридичну відповідальність, а змістом правового статусу фізичної особи платника податку на доходи є три взаємопов'язані основні елементи: податкова правосуб'єктність, наявність об'єкта оподаткування та поширення податкової юрисдикції держави (на об'єкт та особу) [6, с. 177-178].

Отже, суб'єкт фінансових правовідносин (бюджетних, податкових), - це учасник, який реалізує правосуб'єктність у фінансових правовідносинах, тобто вступає у конкретні відносини з іншими суб'єктами з приводу формування, розподілу, використання публічних фінансів, зокрема і з приводу реалізації відносин з фінансово-правового захисту.

Виникають питання щодо ознак фінансової правосуб'єктності військових, як умови реалізації їх прав на особливі соціальні виплати та інші види соціального та матеріального забезпечення на підставі чинного законодавства.

Метою статті є аналіз стану фінансового забезпечення прав військовослужбовців в сучасному середовищі в Україні, що характеризує їх правосуб'єктність, як захисників Вітчизни та забезпечує реалізацію прав та обов'язків у фінансових правовідносинах, як умови отримання необхідних бюджетних виплат, потрібних для виконання професійних обов'язків.

Виклад основного матеріалу. Фінансова правосуб'єктність військовослужбовців реалізуються при задоволенні прав, що гарантовані державою та пов'язані з здійсненням:

- прав щодо проходження служби;
- прав на соціальну та професійну адаптацію осіб, які звільняються або звільнені з військової служби;
- прав військовослужбовців на вибір місця проживання і виїзд за кордон після проходження служби;
- достатнього матеріального, грошового та інших видів забезпечення;
- прав на відпустку, зокрема, відпустки військовослужбовцям-жінкам у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустками для догляду за дитиною, а також відпустки у зв'язку з хворобою або для лікування після тяжкого поранення за висновком (постановою) військово-лікарської комісії;
- прав військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу;
- заходів з забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями;
- прав військовослужбовців та членів їх сімей на освіту
- пенсійного забезпечення і допомог та інших [1].

Вказані права військовослужбовців - це соціальні права та гарантії, які забезпечуються, як і для інших громадян України, бюджетним фінансуванням, страховими внесками на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також з інших джерел. Фінансово-правовий захист цих соціальних стандартів для військовослужбовців, як і для інших громадян України, спирається на нормативи фінансового забезпечення державних соціальних гарантій, а саме нормативи фінансування поточних витрат на одного мешканця, на одну особу, що підлягає даному виду обслуговування, на утримання мережі закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ соціально-культурного, житлово-комунального та побутового обслуговування, нормативи державних капітальних вкладень та інші (ст. 21 «Нормативи фінансового забезпечення державних соціальних гарантій») [7].

Держава також забезпечує цільову підтримку місцевих бюджетів щодо фінансування окремих державних соціальних гарантій за рахунок бюджетів об'єднаних територіальних громад. Важливо, що нормативи фінансування встановлюються під час бюджетного процесу, що відбувається у поточному році щодо формування бюджету та фондів соціального страхування на наступний рік.

Відповідно до Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011) соціальний захист військовослужбовців, як діяльність держави щодо задоволення їх матеріальних та духовних потреб, залежить від особливого виду їх

службової діяльності і статусу в суспільстві (ст. 1 «Соціальний захист військовослужбовців») [1]. В цьому законі наголошується на особливостях, які характеризують правовий статус військовослужбовців, як осіб з особливими правами та обов'язками у суспільстві, які пов'язані з професійною діяльністю – захистом Вітчизни і залежать від їх забезпечення, зокрема і фінансового, отже як учасників відносин з фінансово-правового захисту.

Згідно Закону № 2011 заходи з соціального, правового, матеріального забезпечення розповсюджуються на осіб, які належать до «військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення (далі – правоохоронних органів), Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів - громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей» (ст. 3 «Сфера дії цього Закону») [1]. Підзаконні нормативно-правові акти визначають особливості фінансового забезпечення військовослужбовців, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» (далі Постанова КМ № 168) [8]; Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затверджений наказом Міністерства оборони України № 260 від 07.06.20128 р. [9] та інші.

Правовий та соціальний захист відповідно до цих нормативно-правових актів охоплює військовослужбовців, ознакою яких є проходження військової служби та виконання військового обов'язку, а оскільки у них виникає фінансова правосуб'єктність – права на особливе грошове забезпечення, пільги, гарантії та компенсації, складається особливий – фінансово-правовий статус.

Закон № 2011 вказує також і на інших учасників відносин з соціального, правового та фінансового захисту, а саме – військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок проходження служби та членів їх сімей, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані для навчальні (або перевірочні) спеціальні збори та членів їх сімей, члени добровольчих формувань територіальних громад підчас їх участі в заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання завдань територіальної оборони України. Також у законі визначається такі особливості правового статусу вказаних осіб, як громадянство України, умови проходження служби не будучи в резерві, або усунення від неї для осіб, що перебувають під адміністративною чи кримінальною відповідальністю, здоровий спосіб життя тощо [1]. Отже, правовий захист військових у фінансових відносинах реалізується при набутті прав та обов'язків по захисту вітчизни та залежить від бюджетного фінансування.

Щорічно Державним бюджетом встановлюються кошти на утримання військовослужбовців та виплати пільг, компенсацій тощо. У межах бюджетних коштів, виділених для Міністерства оборони України на 2024 рік, а саме 1 трлн. 164 млрд. гривень, на забезпечення ЗСУ, підготовку кадрів і військ, медичне забезпечення та ветеранів направлять 883 млрд. гривень. На виплати військовослужбовцям у 2024 році виділять 751,3 млрд гривень. На розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння та військової техніки у 2024 році виділять 265,4 млрд гривень – це 20% всього оборонного бюджету. За бюджетом Міноборони на 2024 рік, 100 млн гривень піде на житло для військових [10]. Щодо надбавок, пільг, премій та інших грошових виплат у 2024 році, уряд спирається не на закон № 2021, а на Постанову КМ № 168. Так, у 2024 році уряд визначив 30 тис. гривень для військовослужбовців, що здійснюють бойові, спеціальні завдання (пропорційна часу виконання таких завдань), 50 тис. гривень для оборонців, 100 тис. гривень військовим що перебувають у зоні активних бойових дій та інші [11]. Наведені данні свідчать про спрямованість бюджетних коштів на потреби армії, проте без визначень коштів на соціальні виплати, які визначені Законом № 2011. Визначені Постановою КМ України № 168 виплати також потребують відповідною бюджетної класифікації, як видатки бюджету, та узгодженості з вказаним законом.

Таким чином, фінансова правосуб'єктність військовослужбовців чинним законодавством визначається у зв'язку з їх положенням в суспільстві, як правомочних громадян і, як захисників вітчизни, що мають особливі права, обов'язки та інтереси (додаткові виплати, пільги, державні гарантії). Військовослужбовці, як особи, правосуб'єктність яких реалізується у взаємовідносинах з державою стосовно особливих прав, фінансування яких відбувається з бюджету і залежить від розподілу публічних фінансових ресурсів набувають фінансової правосуб'єктності. Однак Мі-

ністр фінансів України при планування бюджетного процесу на 2024 рік вказував на такі складності в його реалізації, як бюджетний дефіцит, залежність фінансування від зовнішніх інвестицій, скорочення фінансування окремих бюджетних програм з метою перерозподілу коштів на оборону, і як наслідок, виконання запланованих показників бюджету[12].

Наведене свідчить, що фінансова правосуб'єктність військових залежить від: а) наявних бюджетних коштів, які потребують формування за рахунок налагодженого національного виробництва та торгівлі; б) правого регулювання повноважень КМ України, як розпорядника бюджетних коштів; в) фінансового забезпечення військовослужбовців всіма видами особливих виплат, що встановлені законом на підставі адресності, повноти та системності; г) державного гарантування особливих соціальних прав військових, що потребує узгодження бюджетних повноважень всіх учасників фінансових правовідносин.

Висновки. З наведених умов реалізації прав на соціальний захист військових складається фінансова правосуб'єктність військовослужбовців, як учасників фінансових правовідносин – це громадяни України, військові різних державних служб, військовослужбовці, резервісти, бійці територіальної оборони, інші, які виконують військовий обов'язок на території України та за її межами та мають особливі соціальні права, які гарантуються державою.

Реалізація фінансової правосуб'єктності військовослужбовців потребує узгодження дій учасників бюджетного процесу та стабільного бюджетного фінансування витрат на військовослужбовців, як захисників Вітчизни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України № 2011-ХІІ від 20.12.1991 // *Відомості Верховної Ради України* від 14.04.1992. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Воронова Л.К. Фінансове право України. Підручник. Київ. Прецедент: Моя книга. 2006. 448 с.
3. Фінансове право: підручник. Кол. авторів: Бандурка О.М., Гетманець О.П., Жорнокуй Ю.М. та ін. Харків, 2017. 392 с.
4. Нестеренко А.С. Розмежування понять «суб'єкт фінансового права» та «суб'єкт фінансових правовідносин». *Актуальні проблеми держави та права*. 2007. № 64. С. 184–186.
5. Чернадчук В.Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин України. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 456 с.
6. Марінчак Є.С. Фінансово-правовий зв'язок фізичною особи з державою. Київ. Publisher: Smashwords, Inc., 2019. 345 с.
7. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України № 2017-ІІІ від 05.10.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>.
8. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України № 168 від 28.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 4.02.2024).
9. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам. Наказ Міністерства оборони України № 260 від 07.06.2018 // *Офіційний вісник України* від 20.07.2018, № 55. Ст. 1938 // Верховна Рада України Про затвердження Порядку виплати... від 07.06.2018 № 260 (Картка) (rada.gov.ua).
10. Вонс Р. Міноборони пояснило, як зміняться виплати військовим у 2024 році. *Сайт Главком* від 26.12.2023. URL: <https://glavcom.ua/economics/personal-money/minoboroni-pojasnilo-jak-zminjatsja-viplati-vijskovim-u-2024-rotsi-976795.html> (дата звернення 24.01.2024).
11. Голішевська А. Які виплати будуть отримувати військові у 2024 році: все що відомо. *Факт*. 02.01.2024. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20240102-yaki-vyplaty-budut-otrymuvaty-ukrayinski-vijskovoslužhbovczi-u-2024-roczzi-vse-shho-vidomo/>.
12. Марченко С. Бюджет 2024: посилюємо армію, індексуємо соцстандарти та будуємо економіку перемоги. *Українська правда*. 10.11.2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/11/10/706448/> (дата звернення 24.01.2024).